

dr. Mészáros Ádám Zoltán

**AZ ÁRTATLANT SÚJTÓ SZÜKSÉGCSELEKMÉNYEK A
BÜNTETŐJOGBAN**

Doktori értekezés tézisei

Témavezető: Prof. Dr. Belovics Ervin tanszékvezető egyetemi tanár

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar
Doktori Iskola

Budapest, 2017.

1. A kutatás céljai

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 2013. július hó 1. napján történő hatálybalépése, ha alapjaiban nem is újította meg a büntethetőségi akadályrendszert, mindenképpen viszonyítási pontot jelent a korábbi szabályozáshoz képest, amely egyben alkalmat ad arra is, hogy a büntetőjog művelői a különböző büntethetőségi akadályoknak a gyakorlatban vagy a tudományban felmerülő kérdéseit pro futuro megválaszolják.

A büntetőjogi kodifikáció során elsősorban a megtámadott pozícióját kívánta erősíteni a jogalkotó, a jogos védelem keretein belül a minél szélesebb körű védekezés lehetőségének biztosításával.

Az ártatlant sújtó szükségselekmények fogalma az akadályrendszer vizsgálatának egy újfajta megközelítését jelenti, ugyanis nem az objektív-szubjektív kizáró okok mentén való rendszeralkotást feltételezi. Így ezen tágan értelmezett szükséghelyzetben kizárólag az egymással szembeesülő érdekek minősége vizsgálható, azaz distinkció amentén tehető, hogy ezen jogi tárgyak a jog vagy a jogtalanság talaján állnak. Jog áll szemben joggal így végszükségben, a kényszer, fenyegetés hatása alatt, és egyes jogszabályok felhatalmazásra végrehajtott cselekmények során, valamint idevonhatjuk a gyakorlati tapasztalok alapján a telepített védelmi eszközök által okozott helyzeteket is, melyek hasonló jogi természetük miatt jól elkülönülő dogmatikai és gyakorlati sajátosságokkal rendelkeznek.

A vizsgálati kört tovább pontosítja, hogy a szükségselekmények közé kizárólag, azon helyzetek sorolhatók, ahova a veszélyben lévő saját akarata ellenére került és a valódi értelemben vett szükségből cselekedett. Emiatt a sértett beleegyezése és a megengedett kockázat esetei nem tekinthetők szükségselekménynek.

Az elvégzett kutatás célja, hogy az ártatlant sújtó szükségselekményeket büntetőjogi szempontból bemutassam, és elhatároljam az idetartozó jogintézmények körét, valamint mélyreható tartalmi vizsgálat alá vessem azokat mind jogszabályi, mind jogalkotási szinten egyaránt. Törekedtem feltárni ezzel párhuzamosan a gyakorlat szempontjából egy-egy fontos kérdés vagy probléma továbbfejlesztésének, megoldásának lehetőségét, valamint ötletet adni a jogalkotás számára néhány jogintézmény kapcsán. Ahol erre lehetőségem volt, igyekeztem ezek kriminálpolitikai hátterére is kitérni. Céлом volt továbbá az egyes fogalmi elemek megfelelő értelmezési módját a contra legem interpretációval szemben felvázolni.

Mindezen vizsgálódásom során a bűncselekmény legális definícióját vettem alapul, így a büntethetőségi akadályokat is ezen koncepció mezsgyéjén elemeztem.

Fentiekén túlmenően, a jog és az etika metszéspontján dolgozatomban tisztázni kívántam azt is, hogy az ártatlan jogi tárgyak közötti választásnak van-e jogilag is megnyugtató rendezési módja, tekintettel arra, hogy az ilyen helyzetek erkölcsi szempontból való megítélése rendkívül ambivalens természetű. Ezen kérdés megválaszolásának jogpolitikai indoka javarészt azon elvárásról alapszik, hogy egy társadalom alapvető erkölcsi szemlélete a büntető törvénykönyvben visszatükröződjön. Ezzel együtt a kutatás kifejezett célja volt az is, hogy az Alaptörvény alapjogkorlátozásra és az élet védelmére vonatkozó absztrakt rendelkezéseit, valamint az e tárgykörben született alkotmánybírósági döntéseket a büntetőjogi felelősség szemszögéből kibontsa, illetve azokat értelmezze.

Végezetül a témát érintően kitértem a fontosabb külföldi, elsősorban európai jogi szabályozás és joggyakorlat bemutatására is, hiszen a hazai megoldás vizsgálata e nélkül, viszonyítási pont hiányában légtüres térben mozogna.

2. A kutatás módszertana és forrása

Mivel arra törekedtem értekezésemben, hogy hiánytalanul bemutassam az ártatlant sújtó szükségcselekmények jogintézményeinek büntetőjogi jogszabályi környezetét, jogirodalmi, joggyakorlati álláspontját, ezért a jogösszehasonlító és jogtörténeti kutatási módszert és a klasszikus jogászi anyaggyűjtést használtam fel döntően.

Az egyes jogintézmények elemzésénél a hazai ítélkezési gyakorlat sajátosságait feltártam, a vonatkozó bírósági (illetve ahol szükséges volt alkotmánybírósági) határozatok tényállásának és jogi minősítésének ismertetésével. E körben kitértem a rendelkezésre álló ellentétes döntések vizsgálatára is. Az értekezés témája megkövetelte, hogy a felsőbb bírósági döntésekben esetleg nem szereplő egy-egy részkérdést alsóbb fokú (helyi és megyei szintű) bírósági döntésekkel világítsam meg.

Figyelemmel arra, hogy az ártatlant sújtó szükségcselekmények alapelemei már a XIX. század végi judikatúrában kifejeződtek hazánkban, ezért bátran nyúltam a korabeli döntvénytárakban fellelt kúriai és alsóbb fokú bírósági határozatokhoz is. A hazai jogirodalom ismertetése a

szakirodalomban elismert szerzők által jegyzett tankönyveken, illetve szaktudományi cikkek felhasználásán alapult.

A téma jogösszehasonlító jellegű feldolgozási módjának lehetőségét az adta, hogy mind a más kontinentális jogrendszerhez tartozó, mind a common law jogrendszerhez tartozó országok esetében az ártatlant sújtó szükségcselekményekkel a büntetőjog szabályozása, illetve a gyakorlat foglalkozik, azonos fogalmi elemek mentén, hiszen hasonló élethelyzeteket fednek le. E körben javarészt a brit és kisebb részben a tengerentúli esetjogra támaszkodtam, de lehetőség szerint kitértem egyéb országok, például a német jogtudomány vonatkozó területének ismertetésére is. Ezen túlmenően két esetben az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntését is szükségesnek tartottam citálni az abban kifejtett elvi álláspontok miatt.

Dolgozatomban a külföldi szakirodalmi források alapját elsősorban angol és spanyol nyelvű művek képezték. A más nyelvű szerzők által kifejtetteket utóbbi nyelvekre történt átfordított művek alapján használtam fel.

Az összehasonlítás során az említett büntethetőségi akadályok szükségességi és arányossági elemeit tekintettem át, építő jellegű kritikaként megfogalmaztam a hazaitól eltérő vagy azzal egyező sajátosságokat.

3. A kutatás eredményeinek összefoglalása

Dolgozatomban levezettem, hogy meglehetősen nagy szórás mutatkozik az ártatlan jogi tárgyát sértő büntethetőségi akadályok rendszertani elhelyezkedését illetően. Megtalálhatóak ilyen körülmények a büntető törvénykönyvben, illetve más írott jogforrásokban is. Más szempontból pedig társadalomra veszélyességet, tényállásszerűséget és bűnösséget kizáró okok is sérthetnek ártatlant. Annak eldöntése, hogy a fentiek közül, az adott szükségcselekmény éppen a bűncselekmény melyik fogalmi elemének hiánya miatt zárja ki a büntetendőséget-büntethetőséget lényegében jogpolitikai kérdés. Természetesen figyelembe kell venni az adott élethelyzet természetét, ontológiai veszélyességének hiányának fokát, de a feltételrendszer kidolgozottsága, minősége (a szükségességi és az arányossági elemek lefektetése) a jogellenességet és a bűnösséget kizáró okok közötti választóvonalára is egyben. Az érték és érdekmérlegelés elvégzése jog-jog elleni szituációkban tehát egy jogalkotói elhatározás kérdése.

a. A kivételek, mint határjelzők jogfilozófiai fejlődése

Elsőként áttekintettem az ártatlant sújtó szükségcselekmények eszmetörténeti hátterét, számba vettem a jelentős filozófusok e témakörben kifejtett nézeteit. A történeti vizsgálódás alapján megállapíthatónak tartom, hogy ezen kivételes helyzeteket a kezdeti „rendszeren” kívüliségtől egyes szerzők egyenesen a főszabály rangjára emeltek vagy legalábbis jogos magatartásként ismertek el.

A szükségcselekmények konkrét, kikényszeríthető joggá formálódásához Hegel és Jhering elmélete szolgált, melyet Kierkegaard és Schmitt úgymond csúcsra járatott. Ezen filozófiai felfogás érdemét a büntetőjogba átültetve abban látom, hogy ha a kivétel meghatározza önmagát és az általánost is, akkor a büntethetőségi akadályrendszer teljes és pontos ismeretében tudjuk meghatározni a büntetendő cselekmények körét. A határhelyzetekben való megengedhető magatartás jelöli ki ugyanis egy adott jogág felelősségtani kereteit, a bűncselekmény puszta fogalma és a különös részi tényállások kevésbé adnak erről teljes képet. Megállapítottam, hogy ilyen határjelzők az ártatlant sújtó szükségcselekmények is, olyan helyzetek, melyek fennálltakor bűncselekményről nem beszélhetünk.

b. Végszükség

A végszükség mélyrehatóbb tárgyalása előtt alapvetésként tisztáztam a végszükségi veszély fogalmának, mint előfeltétel elvi és gyakorlati problémáit. Részletesebb kérdésfelvetést igényelt ugyanis a jogtalan támadásból, az állat támadásából, valamint egyéb absztrakt okból származó veszély jogi megítélése. E tekintetben véleményem szerint vagy a jogirodalmi álláspont nem tekinthető egységesnek vagy nem kellően kidolgozott.

Mindezek vizsgálata alapján leszögezhetőnek tartom, hogy jogtalan támadás következményéből származhat végszükségi helyzet, de fel kell hívni a figyelmet annak veszélyére is, hogy mások csatározásából így ártatlanokat sújtó cselekmény is könnyen kialakulhat, kvázi járulékos kárként. Tipikusan ilyenek a túszejtési szituációk. A dolgozatban említett strasbourgi döntés is ezt a jogértelmezést követte, mely lényegében végszükségnek minősítette a harmadik személyek részéről a veszélyhelyzet feloldása érdekében a túsul ejtetteknek is okozott sérelmet.

A jogtalan mulasztás elleni fellépés, védekezés lehetőségének kérdése is a tárgyalt problémakör egyik vonulata. Előkérdésként rögzíthetőnek tartottam, hogy a támadás aktív magatartás és mulasztás egyaránt lehet, és vagy arra irányul, hogy bizonyos fennálló állapotot megváltoztasson, vagy arra, hogy bizonyos állapotot fenntartsa, de e körben is érdemes szem előtt tartani, hogy a jogos védelem csak a jogtalan támadóval szemben áll fenn, így ha a jogosan védekező a fenyegető eredményt hátrítja el, akkor már végszükségben jár el.

Végszükségi veszélyt keletkeztet az állatok elleni támadás is, kivéve, ha az állat az emberi jogok reprezentálójaként jelenik meg, azaz ha a támadó meghosszabbított eszközének tekinthető, ugyanis ilyenkor jogos védelmi helyzetbe kerül a megtámadott, amin véleményem szerint az sem változtat, hogy egyes országok jogrendszerében az állatok jogi státusza elmozdult a dolgok fogalma alól. Ellenben fentieknél elvontabb esetekben, így például a dolgozatban említett, gazdasági társaságban felmerült likviditási probléma nem eredményez végszükséget.

Fenti témakörben kitértem annak megállapítására is, hogy a végszükségi veszély fennállta tisztán objektív jellegű ténykérdés. Ennek indokát abban látom, hogy a társadalomra nem veszélyes cselekményt nem kell kivánni vagy érzelmileg hozzá egyébként viszonyulni. Enélkül ugyanis egy szándékon kívüli, társadalomra hasznos magatartás gyakorlásának vetnénk gátat. Az objektív jelleg hozadéka, hogy a veszélyben lévő személynek a beleegyezéshez sem köthető a segítségnyújtás lehetősége, sőt annak kifejezett tiltakozása esetén is helye van.

A veszélyt elhárító (magát a végszükségi) cselekményt két szempontból vizsgáltam, először annak szükségességi elemeire, majd arányossági mértékére tértem ki.

A szükségességen belül, a veszély közvetlenségének tárgyalása körében kifejtettem, hogy a különbséget lehet tenni közvetlen és közvetlenül fenyegető forma között. Utóbbi esetben a veszély még nem érzékelteti hatását a védekezővel, de megkezdődött azaz okfolyamat, ami miatt a sérelemben fordulás teljes bizonyossággal be fog következni. Dolgozatomban főként külföldi példákkal igazoltam, hogy a védekező közvetlenül fenyegető veszéllyel szemben is kifejtethet tényállásszerű magatartást és nem kell bevárnia az amúgy teljes bizonyossággal bekövetkező sérelmet. Különösen indokolt lehet ez orvosi vagy más biológiai veszélyből származó esetekben, ahol szakértelmet igényel a veszély távolságának meghatározása. Ezzel együtt számolni kell azzal is, hogy az ilyen szélesebb időbeli hatályt tulajdonító álláspont elfogadása a tévedésre való hivatkozás lehetőségét gyakrabban felveti. A közvetlen jelzõt egy-

ben garanciális jelentőségű kritériumnak is tartom, hiszen a megtorló, visszaélészerű cselekményeket kirekeszti a végszükség köréből.

Fentiekől eltérően a veszély másként el nem háríthatósága tekintetében hangsúlyozni kívántam, hogy nem tisztán objektív fogalom, emiatt a gyakorlat nagyobb szabadsággal is értelmezi és a legtöbb jogesetben éppen ezen feltétel hiánya miatt mellőzik a végszükség megállapítását. A rendelkezésre álló hazai döntések alapján megállapíthatónak tartottam, hogy csak azok az enyhébb elhárítási módok elmulasztása róhatók fel az elkövetőnek, melyek alkalmazása egy átlagos jártassági szinttel rendelkező személytől sem lenne elvárható a körülmények alapján. Tehát nem kötelező minden esetben a ténylegesen legkisebb sérelemmel járó elhárítási módot választani, de természetesen a veszélyben lévő egyéni elvárhatósági szintje sem emelhető főszabállyá.

A gyakorlati esetek vizsgálata alapján megállapítottam, hogy a másként el nem háríthatóság kérdése leggyakrabban a szociális körülmények miatt elkövetett bűncselekmények vonatkozásában merül fel. A common law gyakorlatában e tárgykörben lefektetett elvet irányadónak tekintem hazai viszonylatban is, mely szerint a szegénység, mint szociális körülményből előre kiszámítható negatív következmények származhatnak, ráadásul bűncselekmény elkövetése nélkül szociálpolitikai eszközökkel is orvosolható, azaz másként elhárítható körülmény. Az ettől eltérő álláspontra helyezkedő döntés az ártatlan jogjavak védelmét indokolatlanul gyengíti.

A szükségesség utolsó tényezője közé a veszély előidőzésben való vétlenség követelményét soroltam, mint a végszükségi veszélyhelyzethez kapcsolódó negatív előfeltételt. Kiemelést érdemel, hogy csak a büntetőjogi értelemben vett vétkes veszély előidőzés zárhatja ki a végszükségre hivatkozást, azaz az elkövető szándékos vagy gondatlan magatartása, ami nem korlátozható tisztán szubjektív elemekre, így a lelki, pszichés folyamatokon túl, vizsgálnia kell a jogalkalmazónak az elkövető normatív értelemben vett elvárhatóságát is.

Mind a hazai jogirodalom és mind a külföldi gyakorlat vizsgálata alapján megállapítottam, hogy a gondatlan veszély előidőzés vet fel összetettebb értelmezési problémákat. Álláspontom szerint a fogalmat szűken értelmezve, csak a veszély tényének előreláthatóságát és ennek során tanúsított negligens magatartást lehet vizsgálni, nem a már kialakult veszély következményeit és az azt követően kifejtett cselekményt. Emellett csak a veszélyt konkrétan és közvetle-

nül előidézõ okok vonhatók e körbe, tehát indifferens, hogy a veszélyben lévõ éppen milyen tevékenységet végzett (akár éppen egy bûncselekményt készült megvalósítani), ha az a veszélyt közvetlenül nem idézte elõ.

A jogirodalomban többen felvetették, hogy a gondatlan veszély elõidézés végszükségbõl való kirekesztése és az így kifejtett bûncselekményért való felelõség megállapítása bizonyos helyzetekben méltánytalan lehet az elkövetõre. Véleményem szerint ezek orvoslása legcélravezetõbben jogalkalmazói hatókörben képzelhetõ el, egyrészt a tõle elvárhatóság fogalmának megfelelõ (ésszerû) értelmezésével, másrészt pedig a büntetés korlátlan enyhítésének de lege ferenda szerinti lehetõ tételével. Elvetendõnek tartom emiatt azon álláspontot, amely kizárólag a szándékos veszély elõidézést büntetné, vagy amely a gondatlan veszély elõidézésért csak gondatlan bûncselekményt állapítana meg, ugyanis más felelõtlenége, nemtörõdõmsége nem képezheti ártatlan javak sértésének legitim esetét.

A végszükség második vizsgálati lépcsõjében a veszélybõl való mentési cselekményt tárgyaltam komplex módon, melynek során kiemelt figyelmet fordítottam annak arányossági mértékének kérdésére.

Lévén, hogy a jogalkotó egységes fogalom mentén szabályozta a végszükséget, a mentési cselekmény nem differenciált, de mint kifejtettem ez a tudományban tovább részletezhetõ és a gyakorlatban hasznosítható. E körben dogmatikai úton igazolhatónak tartom, hogy a mentési cselekmény alatt nem csupán aktív, hanem passzív magatartás is érthetõ, tekintettel arra, hogy a végszükségbe sodródó személynek elsõdlegesen nem a veszély által okozott szellemi állapotváltozását (ijedtségét) kell figyelembe venni, hanem a védekezõ magatartás társadalomra veszélyességének hiányát, ami nem tevészel is megvalósítható.

Végszükségi helyzetben az azonos (nem súlyosabb) sérelemokozás lehetõségét, a jogi tárgyak mennyiségi és minõségi összevetését, mind a hazai jogirodalmi, jogtörténeti források, mind a külföldi gyakorlati esetek alapján, valamint alkotmányos szempontból is igazolhatónak tartom. Ennek indokoltságát elsõsorban az emberi természetbõl vezettem le, annak tudatában, hogy erkölcsi szempontú kontra érvek is alappal megfogalmazhatók, azonban ez a contra legem jogalkalmazásra nem adhat alapot.

A heterogén jogi tárgyak összeütközése tekintetében az értékmérlegelés módszerének létjogosultságát az alapvető jogoknak az alkotmánybíróság gyakorlatából levezethető értékrendszeréből származtattam. A hierarchia az emberi személyiségből közvetlenül levezethető jogokkal kezdődik, és a további sorrendiséget véleményem szerint a mentési cselekmény által okozott tényállásszerű magatartás és a lehetséges veszély által okozott sérelem Btk. szerinti büntetési tételeinek mérlegelése határozza meg, ugyanis a jogalkotó a büntetés mértékének meghatározásával eleve értékeli a két sérelem súlyát (társadalomra veszélyességét).

Az arányosság témakörét érintően, inkább elméleti szempontból jelentős kérdésként az ártatlan élet végszükségben való kioltásának lehetőségére tértem ki. Az alkotmánybíróság e körben irányadó határozatából megállapíthatónak tartottam, hogy az élethez való jog kivételes, nem önkényes esetekben korlátozható. Élet az étellel szemben konkurálhat. A büntetendőség hiányának mértékének azonban határt kell szabni, melynek egyik eszköze végszükségben az arányos mentési magatartás követelménye, amely számszerűségi szempontok érvényesítését feltételezi.

Külföldi filozófiai példákkal szemléltetve a problémakört, úgy vélem alátámasztható az élet mennyiségi szempontú összevetését valló utilitarista szemlélet, habár fontosnak tartottam felhívni a figyelmet arra is, hogy számtani szempontból pozitív eredmény esetén a vegytiszta arányosság elvét a morális szempontok beárnyékolhatják. Jog és erkölcs nem mindig fedhetik egymás útját. Egyebekben a fent vázolt szemléletmód a külföldi gyakorlatban, jogalkotásban is kezd utat törni magának.

A végszükség szükségességi és arányossági tényezőinek vizsgálatát követően kitértem a közérdek és olyan egyéb (végszükségben védhető) jogi tárgyak tárgyalására, melyek a jogirodalomban marginális figyelmet kaptak ezidáig, holott a jogfejlesztés leginkább alkalmas területeinek tekinthetők.

Elvi élel kijelenthető, hogy a közérdek fogalma továbbra is megtartandó, ugyanis az ennek érdekében kifejtett mentési cselekmények mára a társadalmi szolidaritáson alapulnak. A fogalom által fedett élethelyzetek azonban nem korlátozhatóak pusztán személyi és vagyoni javak összességére, a lényeges kérdés annak eldöntése, hogy fenn áll-e társadalmilag elismert, konkrétan nevesített közösségi érdek veszélye. A gyakorlati esetek alapján főként az egészséges környezet védelme érdekében kifejtett tényállásszerű magatartások vonhatók a végszükség tárgyalt esete közé.

A Btk. taxatív felsorolásán túl a végszükség alkalmazási területének egyéb jogi tárgyak irányába történő kiterjesztésének két lehetséges esetét is elemeztem. Ennek célját abban látom, hogy végszükségre való hivatkozásnak indokolt utat nyitni olyan helyzetekben is, amikor az életem és testi épségen túl, az emberi méltóságból levezethető egyéb jogok kerülnek veszélybe. A fizikai behatáson túl, ugyanis több külföldi ügyben felmerült az emberi méltóságot sértő, pszichikailag érezhető sérelem esetén a végszükség címén való felmentés igénye (fájdalom, a normális emberi léttel összeegyeztethetetlen egészségi állapot). Tehát egyfelől a személy fogalmának megfelelő értékelése, értelmezése útján a kizáró ok területe bővíthető. A jogfejlődés másik útjának kínálkozik a jogalkotói elhatározás, azaz ha a törvényszöveg az egyéb érdekek tételes felsorolását mellőzi és általánosabban, a jogfejlesztésre alkalmas módon kerülnek megfogalmazásra a védhető jogi tárgyak. Az általam vizsgált európai büntető törvények közül több esetben is ezt a lehetőséget választotta a jogalkotó.

Végül szorosán a végszükség intézményéhez kapcsolódó kérdésként tárgyaltam a veszély vállalás problémakörét. Az elvállalt veszély esetét, mint a végszükségi helyzetet kizáró okot, olyan negatív előfeltételnek tekinthetjük de lege lata, ami kidolgozatlan és a témakört érintő két alkotmánybírósági határozat fényében ellentmondásos helyzetet eredményez.

Mindezek vizsgálata alapján szükségesnek tartom leszögezni, hogy kizárólag az önként elvállalt veszély esetei zárhatják ki a végszükségre hivatkozást, ugyanis a sértetti beleegyezés koncepciója szerint indokolt értelmezni a tárgyalt kérdéskört, melybe az erre egyoldalúan kötelező előírás nem illeszthető be. Mivel a fentebb írt önrendelkezési jog nem lehet parttalan, csak azon hivatások sorolhatók ide, melyek veszélyvállalási feltételei jogszabályon alapulnak és a társadalom vagy a közérdek szempontjából hasznos cél nélkül nem vagy számottevően nehezen érhető el (pl.: élet, tulajdon, közbiztonság, belső rend védelme). Természetesen a taxatív felsorolás szükségtelen, de az ilyen hivatások jellegét kívánatos lenne meghatározni. Fontosnak tartom hangsúlyozni az arányosság e körben való érvényesülésének követelményét is, azaz hogy csak a kockáztatott jogi tárggyal legfeljebb azonos súlyú jogi tárgy megmentése keletkeztethet veszélyvállalási kötelezettséget.

Részletesebb kérdésfeltevést igényelt, hogy a veszélyben lévő beleegyezése csupán a veszélyeztetésre terjed-e ki vagy szükségképpen magába foglalja az esetleges materiális sértő eredményt is (testi sérülést, halált). Az e tárgykörben született két alkotmánybírósági határozat előbbi álláspont mellett foglalt állást, azaz nem jelenti az élethez való jog korlátozásának

esetét a veszélyvállalás. Ezen álláspont azonban véleményem szerint gyakorlati szempontból és a Btk. vonatkozó rendelkezéseire tekintettel nem tartható. A közvetlen veszélynek ugyanis immanens részét képezi a sértő eredmény lehetősége, ennek tudatában vállalja hivatását a később veszélybe kerülő személy. Ezt a folyamat mesterségesen megbontani gyakorlati szempontból értelmetlen és kivitelezhetetlen, amit konkrét gyakorlati eset kapcsán is szemléltettem.

Tehát a judikatúrában is hasznosítható megállapításom szerint egy olyan értelmezési mód lenne kívánatos, amely a sértetti beleegyezés szerint, akár az élet feláldozásának legitim esetét teremtené meg a speciális hivatásuknál fogva veszélyt vállalók vonatkozásában.

A cselekmény büntetendőségét kizáró végszükség rendszerén kívül, a jogintézmény komplex szemléletű megközelítése miatt az elkövető büntetendőségét kizáró végszükség eseteire is kitértem tárgyalásom során. Alapvetés, hogy a túllépés egymástól két elkülöníthető formára bontható, egy arányosságbeli (Btk. 23.§) és egy szükségességi tényezőkben való tévedés esetére (Btk. 20.§).

Az arányosságbeli túllépést érintő hatályos szabályozás azon álláspontja, mely szerint a büntetendőség kizárásához nem szükséges a beszámítási képességre gyakorolt tényleges hatásának vizsgálata, és így a legcsekélyebb módon korlátozott beszámítási képességgel rendelkező elkövetőnek is biztosíthatja a jogalkalmazó a büntetlenséget, véleményem szerint aránytalan mértékben sértheti az ártatlan javakat. Figyelembe véve főként azon körülményt, hogy kizárólag szubjektív (ijedtség, menthető felindulás) tényezők vizsgálatára helyeződik a hangsúly. Így könnyen előfordulhat, hogy vagy nem alkalmazza a bíró a tárgyalt rendelkezést és büntetést szab ki vagy parttalan módon, túlságosan széles teret enged a végszükség alkalmazására. Ezen gyakorlati probléma megoldásaként az arányosságbeli túllépés esetét egyrészt helyesebb lenne a gyakorlatnak az elvárhatóság hiánya körében vizsgálni, valamint az ún. „köztes” eseteket büntetékiszabási kérdésként kezelni a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségének biztosításával. Mindemellett az egységesebb szabályozás érdekében indokoltnak tartanám mind az arányossági és mind a jelenleg a tévedés szabályai szerint megítélendő szükségességi tényezőkben való tévedést egységesen kezelni, a mentesülés indokaként megjelölve az ijedtséget és menthető felindulást mint az alanyi oldalon fellépő méltányolható körülményt.

Végezetül a végszükségi helyzethez hasonló vonásokat mutató speciális helyzeteket is elemzésem alá vontam. E témakörben megállapíthatónak tartom, hogy a kötelesség-összeütközés mint önálló, a bírói gyakorlatban élő büntetendőséget kizáró ok, differencia specifikáját mára már elveszítette és az a végszükség harmadik személy részéről gyakorolt sajátos esetének tekinthető, tekintettel arra, hogy a hatályos Btk. alapján az azonos sérelem okozása is arányos elhárítási módnak számít. Indifferens, hogy valamely szakmából fakadó előírás vagy a felebaráti szeretet készíti a veszélyből való mentésre a harmadik személyt, mivel a végszükség szükségességi-arányossági kritériumai mindkét esetben azonosak.

A fentiekén túl, az általam tárgyalt vélelmezett sértetti beleegyezés esete ezzel szemben nem utalható a végszükség hatókörébe, mivel a feltevésen alapuló, belekontárkodó vagy akár még jóhiszemű célok érdekében végrehajtott cselekmények is szétfeszíthetik a végszükség kereteit. Erre tekintettel célszerűnek tartanám a jogintézmény jövőbeni, önálló, saját rendszertani helyét jogszabályi szinten is megtalálni. Ennek egyik módja lehet, ha a magánjogban ismert megbízás nélküli ügyvitelhez hasonló szabályok szerint, a végszükség fogalmán kívül kerülne kodifikálásra a vélelmezett sértetti beleegyezés.

c. Kényszer és a fenyegetés

Alapvetésként rögzíthető, hogy a kényszer és a fenyegetés jogintézménye hazánkban mind rendszertani, mind tartalmi szinten rendezetlen, nem kellően kidolgozott, ezért az alább megfogalmazott tézisek javarészt, de lege ferenda javaslatok is egyben.

A kényszer és a fenyegetés rendszertani elhelyezkedését illetően az uralkodó tekinthető állásponttól eltérően nem beszámítási képességet kizáró okként határozhatók meg, hanem sokkal inkább előbbi esetben tényállásszerűséget kizáró, utóbbi esetben pedig az elvárhatóságot kizáró akadályként. Külföldi példák alapján azonban (lásd pl.: horvát vagy olasz Btk. illetve a Nemzetközi Bíróság Statútumát) célszerűnek tartom de lege ferenda a fenyegetést ugyanazon jogelméleti indokok alapján melyet, a végszükséget is jellemzik, részben materiális jogellenességet kizáró, részben bűnösséget kizáró okként szabályozni. Fentiek indokát abban látom, hogy a szubjektív szempontok jelenlegi középpontba emelése (a kényszerített vagy a megfenyegetett ellenállóképessége) az ártatlan jogi tárgyak védelmét a jogbiztonságot sértő talajra helyezi.

A felelősség objektívabb irányba való eltolódása a gyakorlatban például azzal a hozadékkal járna, hogy egyrészt kiszámíthatóbb követelményt jelentene mind a jogalkalmazó, mind az eljárásban részt vevő felekre nézve, másrészt például az elhárító magatartást tanúsító személlyel szemben a jogos védelem szabályai szerint nem, kizárólag a végszükség szabályai szerint lehetne védekezni.

A két kizáró okot, azok eltérő jogi természetére tekintettel indokolt lenne egymástól elkülöníteni, a gyakorlatban is felsejlő szükségességi és arányossági tényezők mentén megfogalmazni. Ennél fogva a végszükséghez hasonlóan, a súlyos hátrány másként el nem háríthatósága és annak közvetlenül fenyegető jellege is megkövetelendő. Továbbá annak előidézésében való véltenséget is célszerű előírni, mivel ha valaki más személyekkel való társulása folytán bármely bűnözői tevékenység mellett kötelezi el magát akkor előre látható az abból származó veszély is.

Kényszer vagy fenyegetési helyzetben az ártatlan jogi tárgyak védelme szempontjából a súlyos hátrányt elhárító cselekmények mértékének is szükséges határt szabni. E körben mind a hazai, mind a külföldi gyakorlat ellentmondásos és egzakt zsinórmérték hiányában nem adható arra válasz, hogy például emberi élet kioltható-e a fenti helyzetekben. De lege ferenda ezért a kényszer hatása alatt cselekvővel szemben a jogos védelemhez hasonló úgymond rugalmas – a súlyos hátrány elhárításához feltétlenül szükséges – arányossági mércét illene megkövetelni, míg fenyegetés esetén a végszükséggel egyező, arányos sérelemokozást.

Fentiekén túlmenően a védhető jogi tárgyak körét is szükséges lenne a szabályozás részévé tenni, a könnyebb gyakorlati alkalmazhatóság miatt a minél szélesebb hatókörű védekezés biztosítása tűnik igazolhatónak.

d. A jogszabály engedélye

A jogszabályban foglalt engedélyek, mint újonnan megfogalmazott büntetendőséget kizáró okok tárgyalását azért tartottam szükségesnek, mert jelentős részük ártatlan jogi tárgy sértésre ad felhatalmazást úgy, hogy annak alkalmazási feltételei nem kellően tisztázottak vagy nem kielégítőek. E körben előkérdésként a jogrendszer egységének elvével kapcsolatban fejtettem ki álláspontomat. Véleményem szerint valamely jogterületen megengedett magatartás nem minden körülmények között kizárja a tényállásszerű magatartás jogellenességét, a jogrend-

szernek az ezzel járó feszültségeket el kell viselnie. Mindezekből következik, hogy a jogtárgy sértés hiányának kimondásához a külön normákba foglalt speciális rendelkezések tartalmi és nem formális vizsgálata indokolt, melynek módszere ezért jogalkalmazói kompetenciaként csak értékelő lehet (tehát ipso facto nem eredményez büntetlenséget az engedélye léte).

A hatályos szabályozást illetően alkotmányos szempontból aggályos, ezért nem tartható, ha a törvénynél alacsonyabb jogforrási szinten elhelyezkedő jogszabályok (különböző típusú rendeletek) a büntetőjogi tilalmak alól mentesülést adnak. Más részről viszont az engedélyek köre tágítandó, például az uniós rendeletek, nemzetközi egyezmények irányába.

Az engedélyek büntetőjog területére való becsatornázásának legnagyobb gyakorlati problémájának a csalárd módon megszerzett és felhasznált engedélyek tekintetében látom. Ennek jogalkalmazói körben való kiszűrése könnyen a büntetőjogi és közigazgatási jogellenesség szét szakadásához is vezethet.

Az értekezés szempontjából egy-egy legtöbb kérdést felvető külön jogszabályban foglalt ártatlant sújtó szükségcselekményt is bemutattam. Ezek vizsgálata során megállapíthatónak tartottam, hogy a magzatelhajtás vonatkozásában az anya és a magzat speciális viszonya miatt csak speciális arányossági és szükségességi tényezőket magába foglaló szabályozás képzelhető el, a végszükség és a kényszer esetei nem alkalmazhatók. Alkotmányos aggályokat vet fel ugyanakkor a fedett nyomozó által büntetlenül hagyható cselekmények köre (ami bűnüldözési célból a gondatlan emberölésig is terjedhet). Helyesebb lenne az ezirányú védekezés lehetőségét a vétkesen sérelmet szenvedők veszélye miatt szűkíteni.

e. A megelőző jogos védelem

A gyakorlati tapasztalatok alapján vizsgáltam az ún. megelőző jogos védelem (védelmi eszközökkel való védekezés) problémakörét is, tekintettel arra, hogy az e tárgykörben született esetek jelentős részében a kifejtett védelmi magatartások ártatlant sújtanak. Álláspontom szerint csak olyan feltételrendszer támasztható, amely bizonyos garanciális korlátokat emel a védekezési ily módon történő gyakorlása elé, de tekintettel arra, hogy a jogtalanul és a jogosan behatoló esetét gyakorlati szinten nem lehet szétválasztani, ezért úgy vélem, hogy a hagyományos jogos védelemhez képesti többletfeltételek alkalmazhatatlanná és értelmetlenné teszik a védelmi eszközök használatát és annak jelenlegi szabályozását is.

A Szerző kutatása során megjelent publikációi:

A Btk.-n kívüli jogforrások büntetőjogi felelősséget alakító szerepéről
Magyar Jog, 2016/4.

A kényszer és a fenyegetés elvi és gyakorlati kérdései
Jura, 2015/1.

A közérdek és egyéb jogi tárgyak a büntetendőséget kizáró okok szabályozásában
Jogelméleti Szemle, 2015/2.

A védelmi eszközök aktuális kérdései - külföldi kitekintéssel
Magyar Jog, 2015/7-8.

Kolosváry Bálint: Magánjogi végszükség. Korai előtanulmány az új Ptk.-hoz
Jogelméleti Szemle, 2014/1.

Az ittas járművezetés egyes kérdéseiről
Miskolci Jogi Szemle, 2014/1.

A jogos védelem és a végszükség korlátainak túllépéséről
Büntetőjogi Szemle, 2014/2.

A végszükség a nemzetközi szabályozás tükrében
Jogelméleti Szemle, 2014/3.

Adalékok a végszükség fogalmához
Iustum Aequum Salutare, 2014/4.

Gondolatok az élethez való jog korlátozhatóságának kérdéséről

De Iurisprudentia et Iure Publico, 2013/1.

A veszély vállalásának elméleti és gyakorlati problémái

Jogelméleti Szemle, 2013/4.

A végszükség szabályozásának alakulása, tekintettel az új Btk.-ra

Jogelméleti Szemle, 2012/4.